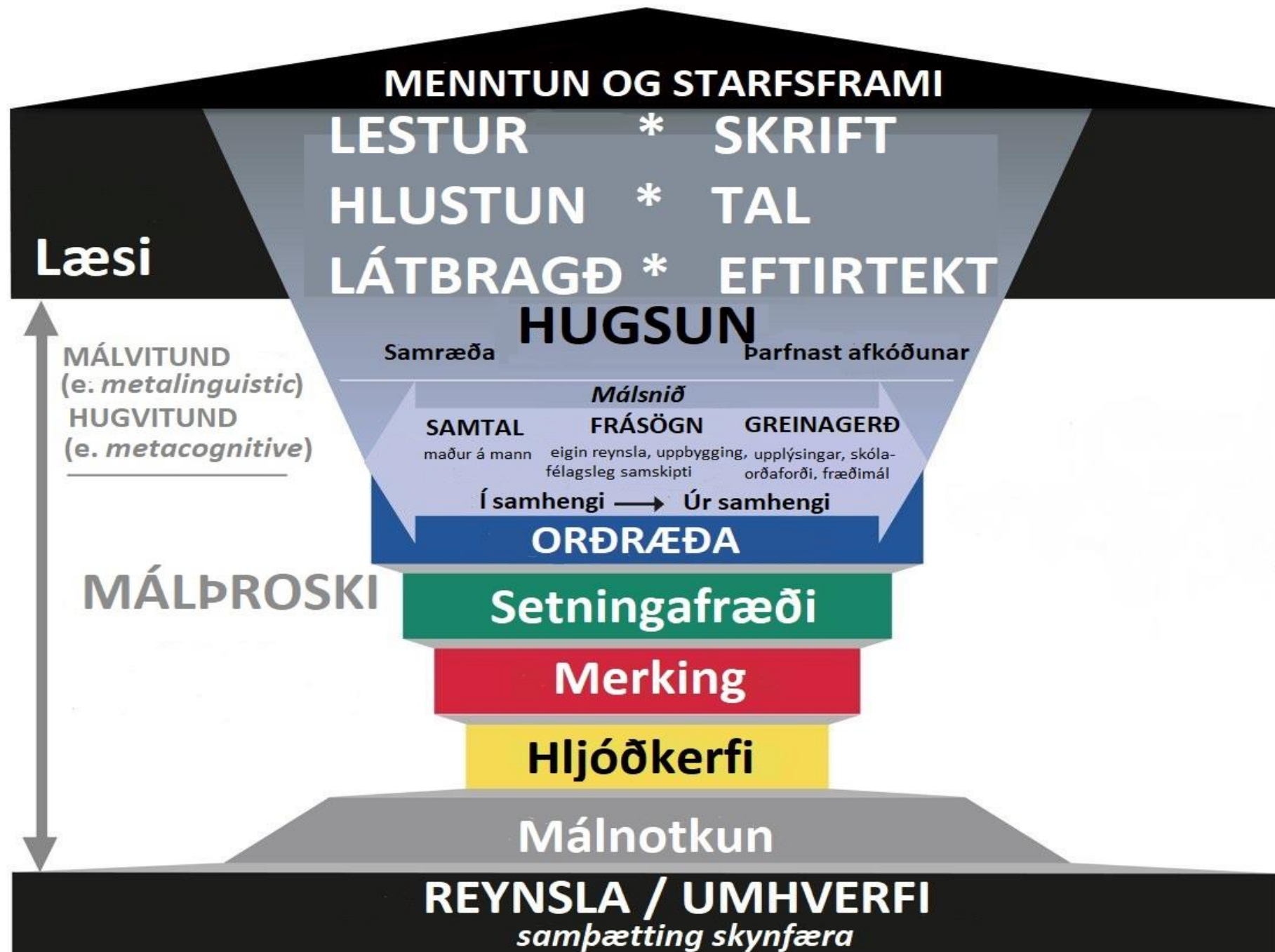

Úrræði fyrir foreldra/forráðafólk eldri barna og unglinga með málproskaröskun DLD

Linda Björk Markúsardóttir, talmeinafræðingur
Rafrænn fyrirlestur á vegum Málefliðs, 25. október 2023

lindamarkusar@gmail.com

Eftirfarandi veldur EKKI málþroskaröskun DLD

- Tví/fjöltyngi
- Foreldrar/forráðamenn sem ekki lesa mikið fyrir börnin sín
- Heimili þar sem félags- og/eða efnahagsleg staða er bág
- Uppruni eða húðlitur
- ADHD (athyglisbrestur með eða án ofvirkni) og hegðunarvandamál
- Leti eða feimni

Unglingsárin

- Verkefni okkar eða hlutverk á unglingsárum er að finna sjálfsmyndina. Ef það tekst ekki, verður úr því sjálfsmyndarruglingur, að við vitum ekki vel hver við erum. [...]
- Erikson taldi að meðal þess sem við þyrftum að taka afstöðu til væri *starfsval, stjórnmalaskoðanir, trúarskoðanir, hugmyndir um giftingu, trú á eigin getu í starfi, kynhneigð, menning, áhugamál, persónuleikaeinkenni og líkamsímynd*. (Vísindavefurinn, 2019).

Fyrsti skóladagur á vorönn hjá 17 ára

L: Góðan dag, ástin mín!

17: Ööö

L: Ertu búinn að stilla klukku?

17: Agh eee

L: Spennandi, nýr skóli!

17: Hrmpf

L: Ég fer þá bara í vinnuna

17: Ööögr

Heimilið og unglingur með DLD

- Engin ein leið fyrir alla, hverjir eru styrkleikar/veikleikar þíns barns?
- Margt af því sem ég tala um er tímafrekt og kann að vaxa ykkur í augum
- Reynið að sýna ykkur mildi sem uppalandum og gerið eins vel/eins mikið og ykkar málhæfni og heimilisaðstæður leyfa
- Á unglingastigi er gert ráð fyrir að ákveðin málleg hæfni sé til staðar og því ekki verið að dvelja við t.d. málfræðiatriði sem „átti“ að læra á fyrri stigum – þarf að vinna það upp annarsstaðar

Úrræði foreldra I

- Spurðu unglinginn hvaða aðstæður honum þykja erfiðastar (íslenskutími í skólanum, fyrirmæli sem þjálfari gefur á æfingu, að reyna að taka þátt í samræðum í hóp) og leitið leiða í sameiningu til að bæta þær aðstæður
- Ræddu röskunina við barnið/unglinginn, hvað DLD þýðir og hjálpaðu honum að aðskilja sig frá röskuninni
- Stutt og hnitmiðuð fyrirmæli
- Hafa skýran ramma og ekki gera minni væntingar til barns með málþroskaröskun DLD
- Notaðu sjónrænan stuðning allsstaðar þar sem honum verður komið við: Ljósmyndir, kvikmyndir, leikrænir tilburðir, hluti...
- Gefa góðan tíma til að meðtaka og vinna úr mállegum upplýsingum

Úrræði foreldra II

- Náðu augnsambandi við unglinginn, snertu hönd eða öxl hans og/eða segðu nafn hans
- Þannig gætir þú þess að hann veiti þér fulla athygli í samræðum og viti að þú ert að beina orðum þínum að honum
- Hrósaðu unglingnum fyrir það sem hann gerir vel mállega til þess að auka sjálfstraust hans – Ekki hrósa út í loftið!
- Spilaðu tölvuleikina sem honum þykir skemmtilegir, biddu unglinginn um að kenna þér á leikina og þannig má hefja samræður
- Biddu hann um að útskýra fyrir þér meme

Úrræði foreldra III

- Farðu með barninu þínu yfir kennsluáætlanir hvers fags, strikið í sameiningu yfir það sem skiptir mestu máli
- Hvetjið barnið til að útbúa sína eigin orðabók, skrá t.d. í símann orð eða taka mynd af orði sem það sér oft en veit ekki hvað þýðir
- Forðastu margræðni og kaldhæðni í samskiptum þínum við barnið ef þú hefur ekki tíma til að útskýra mál þitt
- Talaðu við barnið þitt/unglinginn um líðan þess, skoðanir og viðhorf
- Styrkja sjálfstraust og sjálfsmynd barnins eins og hægt er og standa þétt við bakið á því
- Gættu þess að barnið fái tíma til að slaka á þar sem engar mállegar kröfur eru gerðar til þess

Úrræði foreldra IV

- Biddu unglinginn um að endursegja þau fyrirmæli sem þú gefur honum og umorðaðu ef þörf krefur
- Kenndu unglingnum námstækni, nota yfirstrikunarpenna, merkimiða, stundatöflur, dagbækur o.fl.
- Hjálpaðu unglingnum að gera greinamun á orðum sem hafa svipaða merkingu en eru misjafnléga sterk. Dæmi:

krúttlegur – dúllulegur – sætur – fríður – fallegur – gullfallegur
gáfuð – klár – snjöll – vitur – vel gefin – fluggáfuð – snillingur

- Hægt að hafa orðavegg heima þar sem orðum er safnað saman og raðað, t.d. eins og hér að ofan
- Hvetja unglinginn til að segja/skrifa/taka upp sögur með upphafi – millikafla(átburðarás) – endi og aðstoða eftir þörfum.

Úrræði foreldra V

- Ef þú heyrir málvillu hjá barninu skaltu prófa að endurtaka setningu rétt á jákvæðan hátt, ekki þannig að barnið upplifi í sífellu að verið sé að leiðrétta það og sleppi því þá jafnvel að opna munninn.

Dæmi :

B: Konni ætlar í þarna snjóðæmið í Bláfjöllum, má ég fara líka?

F: Já, skellið ykkur endilega á skíðasvæðið í Bláfjöllum.

- Ganga úr skugga um að unglingurinn fái viðundandi stuðning í skólanum (lengri prófatími, vinna í minni hópum t.d.) og vinna vel með starfsfólkinu þar
- Jafningastuðningur skiptir máli, að unglingurinn geti talað við aðra í sömu/svipaðri stöðu – t.d. með hjálp Máleflis?

Að setja orð á hlutina

- Ekki yfirheyra barnið og gættu þess að fara ekki í leikinn „og hvað heitir þetta?”
- DLD er þess eðlis að fleiri endurtekningar þarf og orðin þurfa að koma fyrir í ólíku samhengi til að festast í minni
- Orðið festist fremur í orðminninu ef barnið heyrir það ekki bara heldur notar það í samhengi (sjá næstu glæru)

Æfing – Orðið: flóttamaður

Foreldri: Æfðu orðið flóttamaður og notaðu það í setningu

Unglingur: Flóttamaður fer annað af því hann getur ekki verið heima hjá sér

Foreldri: Flott hjá þér! Notaðu nú flóttamaður og eitthvað um Ísland í sömu setningu.

Unglingur: Flóttamaðurinn vildi betra líf á Íslandi

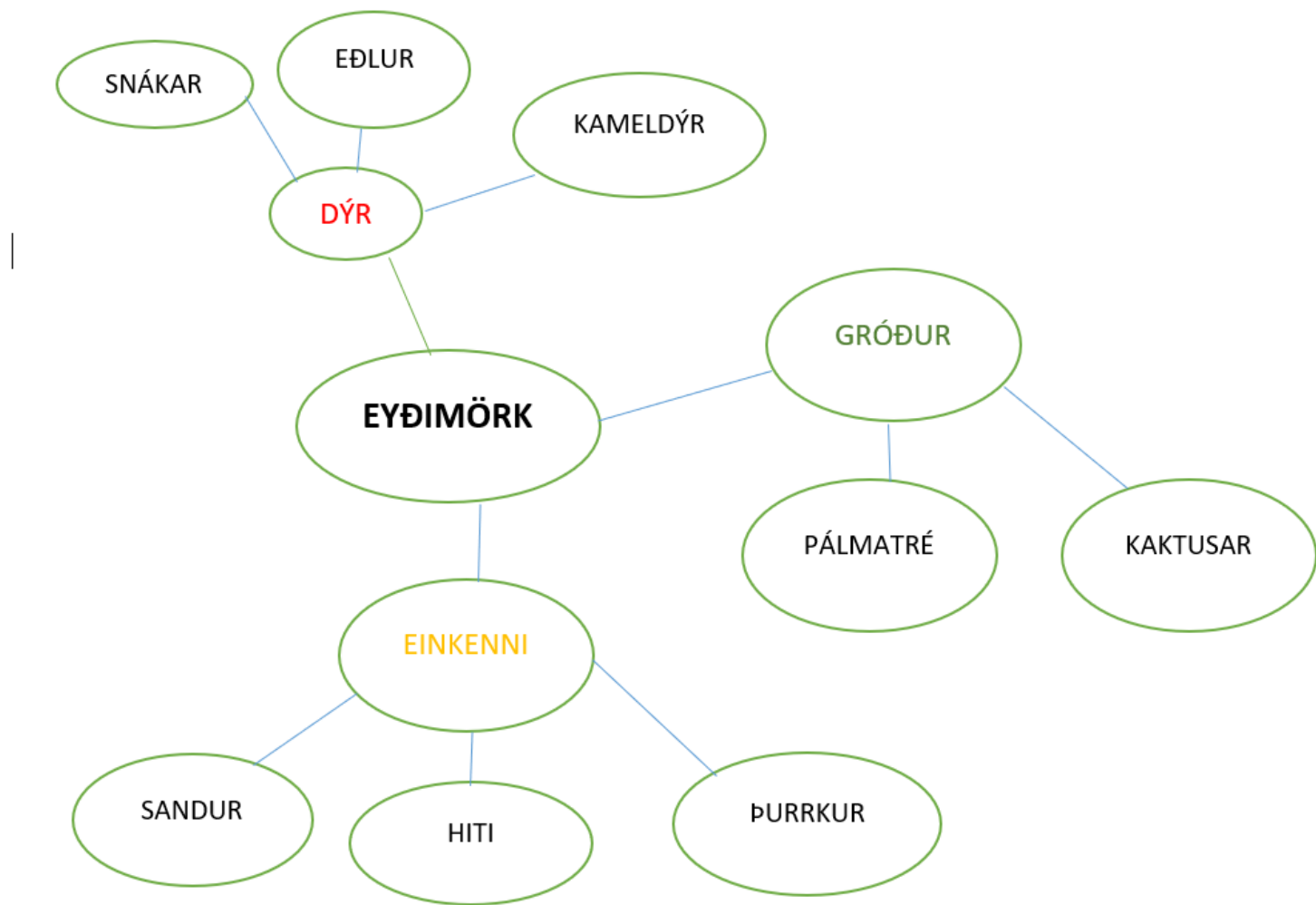
Foreldri: Vel gert! Af hverju gæti fólk þurft að flýja heimili sín?

Unglingur: Út af stríði

ÓHRÆSIÐ

Ein er upp til fjalla,
yli húsa fjær,
út um hamra hjalla,
hvít með loðnar tær,
brýzt í bjargarleysi,
ber því hyggju gljúpa,
á sér ekkert hreysi
útibarin rjúpa.
Valur er á veiðum,
vargur í fuglahjörð,
veifar vængjum breiðum,
vofir yfir jörð,
otar augum skjótum
yfir hlíð og lítur
kind, sem köldum fótum
krafsar snjó og bítur.

Dæmi um hugtakakort

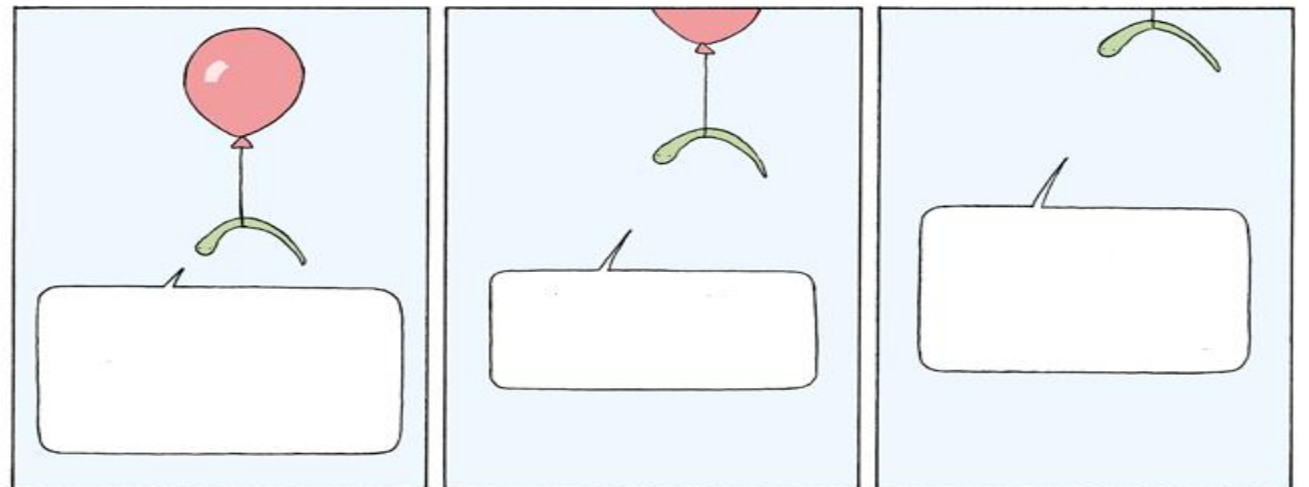
SFA aðferð (e. *semantic feature analysis*)

1. Hvað er þetta?
2. Til hvers er það?
3. Hvernig er það notað?
4. Hvernig lítur það út?
5. Hvar finnur þú þetta?
6. Hverju tengist það?

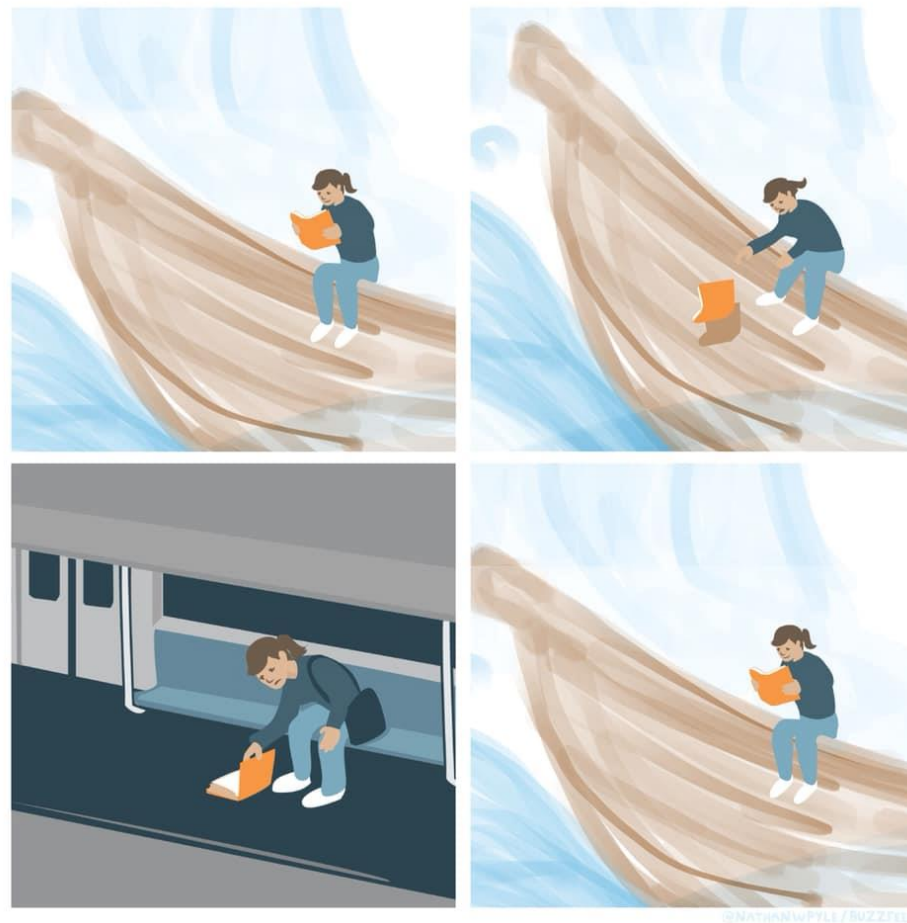
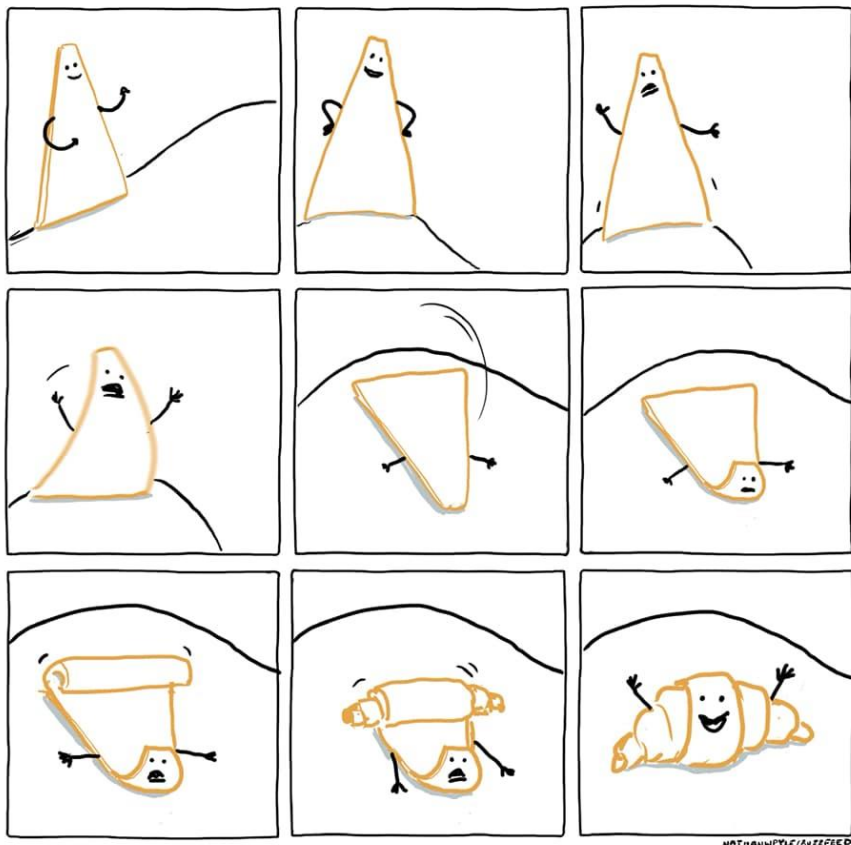
SFA – framhald

- Dæmi, orðið sem unnið er með er *hamar*
 1. Þetta er verkfæri
 2. Notað til að negla með
 3. Þú lemur því á nagla til að reka hann í spýtu, vegg eða annað
 4. Þetta er með handfangi og haus, handfangið getur verið úr spýtu eða járni, hausinn er yfirleitt úr járni.
 5. Getur verið í verkfæratösku, í geymslu, í bílskúrnum....
 6. Smíðar, nagli, smiður, spýtur, framkvæmdir, hús, kofi....

Skrifleg/munnleg tjáning

Munnleg tjáning frh. – Nathan W. Pyle

Skrifleg verkefni

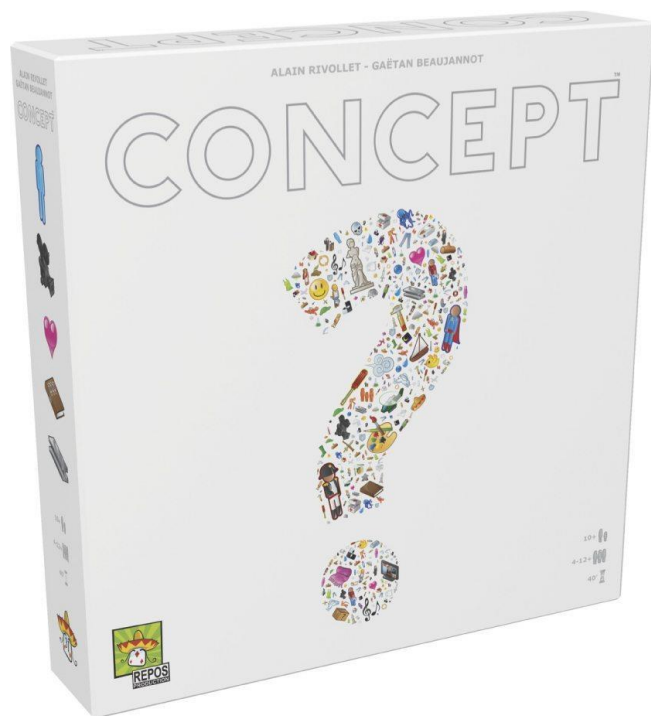
1. Hvernig verkefni er þetta? Hvað á að skrifa og hvernig? Leita eftir lykilorðum á borð við „berðu saman“, „rökstyddu“ eða „fjallaðu um“
2.
 - Verða sér úti um upplýsingar
 - Rannsaka/lesa
 - Skrifa/teikna hjá sér
 - Ákveða þema/ titil/ rannsóknarspurningu
 - Búa til beinagrind
 - Skrifa fyrsta uppkast
 - Endurskoða
 - Skrifa lokaútgáfu

Spilakvöld I

Spilakvöld II

Spilakvöld III

Dæmi úr kennsluáætlun 10. bekkjar (enska)

- Kennsluaðferðir/vinnulag. Nemendur lesa ýmiskonar texta (mainly authentic texts=óstytta úr dagblöðum/vefsíðum) til þess að þjálfra lesskilning og sýna skilning með því að svara spurningum og/eða skrifa spurningar sjálfir og sýna svör ásamt því að skrifa útdrætti sem sýna fram á skilning.

Hugmynd að lagfæringu

- Hvernig verður kennt?

- Nemendur lesa **ýmiskonar** texta, e. *mainly authentic texts* úr dagblöðum eða af vefsíðum til þess að þjálfra lesskilning.
- Nemendur eiga að **sýna fram á** lesskilning með því að svara spurningum og semja spurningar sjálfir.
- Nemendur eiga að sýna svörin við þessum spurningum og skrifa **útdrætti**.

ýmiskonar = allskonar, margvíslegir, ólíkir

sýna fram á = sýna að þeir geti, sanna getu

útdráttur = draga textann saman, skrifa helstu atriði niður

Bílpróf eru líka bókleg

Ef lögreglumaður við umferðarstjórn gefur önnur fyrirmæli en umferðarmerki, yfirborðsmerkingar eða umferðarljós segja til um, á að fara eftir

- ☐ umferðarmerkjum
- ☐ yfirborðsmerkingum og umferðarljósum
- ☐ fyrirmælum lögreglumannsins.

Málproskaröskun á öllum málum

- Skemmtilegt verkefni: Þýða teenager post # yfir á íslensku :

Teenager Post # 19446
The fastest land mammal is the teenager who sees mom pulling in the driveway and realizes they forgot to do some chores.
//teenagerposts.tumblr.com

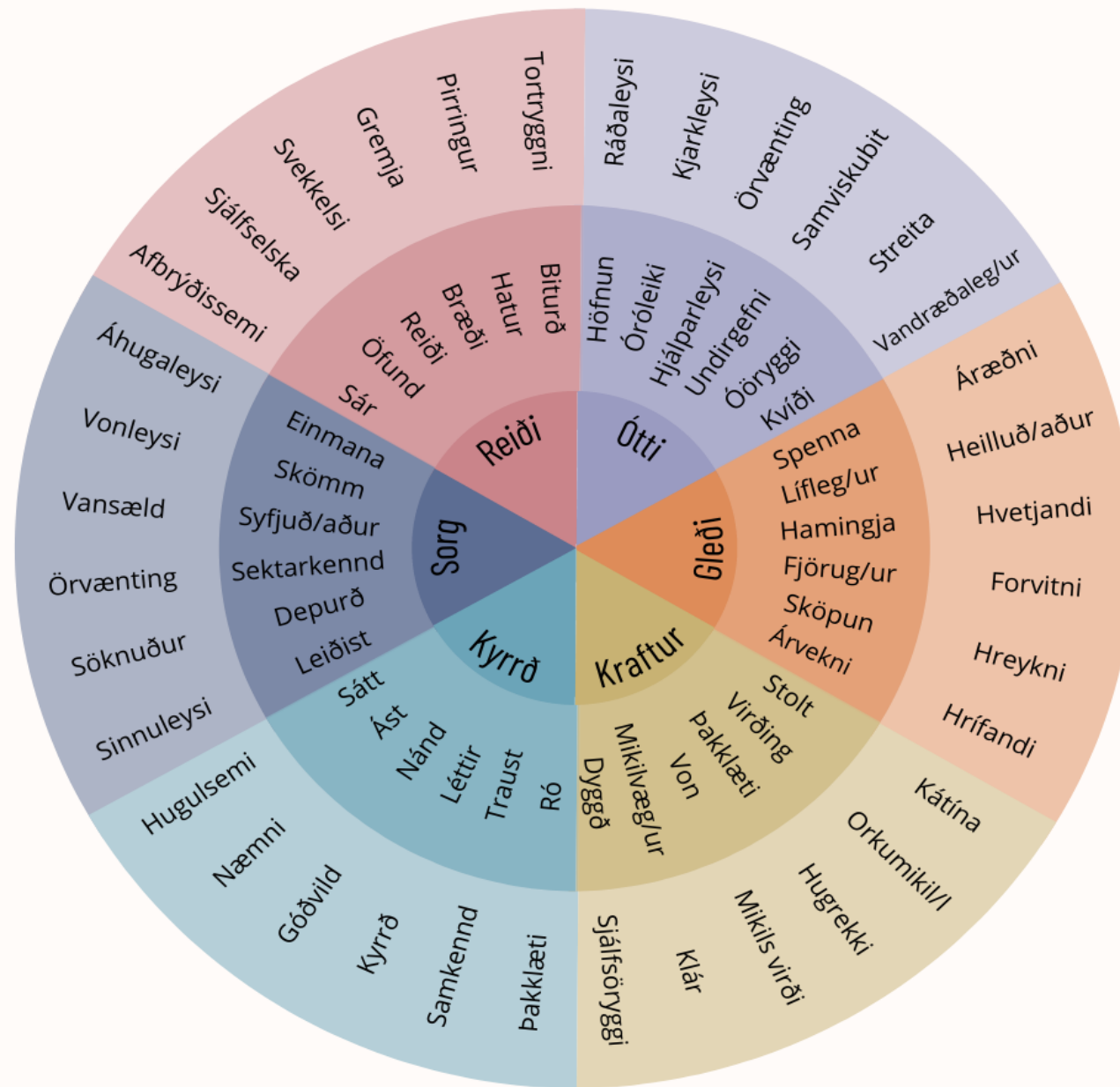
Hraðasta landspendýrið er unglingur sem sér mömmu sína koma heim og fattar að hann er ekki búinn með öll heimilisverkin.

Teenager Post # 6233
Dear Math, I liked you a whole lot more before you and the alphabet started hooking up
Sincerely, All Students.
//teenagerposts.tumblr.com

Kæra stærðfræði, ég kunni mikið betur við þig áður en þú fórst að hanga með stafrófinu. Virðingarfyllst, allir nemendur.

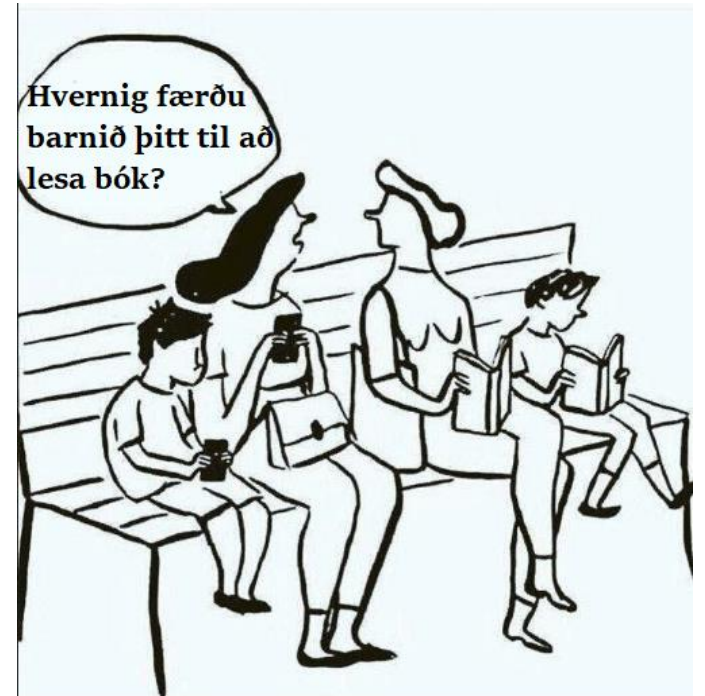
Saman

- Horfa á mynd saman sem hefur verið gerð eftir bók áður en bókin er lesin
- Hlusta á hljóðbók samhliða lestrinum
- Lesa saman bók sem unglingurinn velur og ræður vel við og ræða hvern kafla fyrir sig (Hvað er að gerast? Af hverju? Af hverju x?) Taka saman erfið orð úr kaflanum og ræða þau
- Fara yfir daginn og hvort einhver niðurbrot hafi verið í samskiptum
- Setja orð á tilfinningar og líðan

Snjalltækja- og alþjóðavæðing

- Internetið er ekki óvinurinn og netnotkun veldur ekki DLD
- Mikilvægt að setja skynsamleg og heilbrigð mörk en sem dæmi má nefna: Ekki símar við matarborðið, ekki skjátími eftir klukkan x, fylgjast með notkuninni, skiptisamningar, rafmagnslausir dagar, símalausir sunnudagar o.s.frv
- Auðvelt fyrir börn og unglinga með ýmiskonar frávík að sogast inn í símann og tölvuna
- Verum góðar fyrirmyndir!

DLD = skert geta til að tjá sig og skilja mælt/skrifað mál

námslegir/félagslegir erfiðleikar vegna DLD

sækja í afþreyingu sem krefst lítils af þeim mállega

enn skertari geta til að tjá sig og skilja mælt/skrifað mál

auknir námslegir/félagslegir erfiðleikar

og koll af kolli....

Framhaldsskóli

- Þurfa mikinn stuðning í skólanum sjálfum og heima
- Mikill munur á vinnulagi í grunnskóla og framhaldsskóla, þurfa aðstoð við þau umskipti
- Hvað vill unglingurinn læra/gera? Reynið að gæta þess að það láti ekki DLD stoppa sig
- Talmeinafræðingum fjölgar smátt og smátt á Íslandi og ættu með réttu að starfa innan allra skólastiga.
- Háskóli þar á eftir ef barnið ykkar hefur löngun til, ekki síður þörf á stuðningi og aðstoð þar

Gagnlegar vefsíður - Verkefni

- www.skolavefurinn.is
- <https://framhaldsskoli.is/>
- www.hbs.is
- <http://krossgatur.gatur.net/page25/page25.html>
- www.netskrafl.is
- <https://www.storytel.com/is/is/>

Gagnlegar vefsíður – Verkefni II

- www.100ord.is
- www.ordla.us
- www.fraedsluskot.wixsite.com/heim/ordathrenna
- www1.mms.is/malid/

Gagnlegar vefsíður

Hagsmunasamtök og fróðleikur

- www.malefli.is – Hagsmunasamtök í þágu barna og unglunga með tal- og málproskaröskun
- www.mml.reykjavik.is – Þekkingarteymi á vegum Reykjavíkurborgar um málproska, læsi, fjöltyngi og fjölmenningu.
- www.dldandme.org – Upplýsingasíða um ýmislegt sem snýr að DLD
- www.radld.org – *Raising awareness of developmental language disorder*
- www.understood.org – *Leiðarvísir ævina á enda fyrir þá sem læra og hugsa öðruvísi*

Framtíðin

- „Kennarinn minn, sem einmitt fullyrti við foreldra mína að ég væri heimskur, hún sagði við mig: Jón, þú munnt aldrei komast áfram á fíflagangi. Og það er bara ekki rétt, ég hef grundvallað líf mitt á fíflagangi og gríni.”

„Þessi rauðhærði drengur, hann er bara svo vitlaus og hann bara bullar. Hann er bara grínisti. Setjið hann bara í grínbraut í Skemmtilega skólanum... Slakiði bara á þótt hann kunni ekki að fallbeygja danskar sagnir, það mun ekki hafa afgerandi áhrif á möguleika hans á að njóta lífshamingju” *Jón Gnarr, rithöfundur, Fóstbróðir, Tvíhöfði og fyrrum borgarstjóri Reykjavíkur*

Eiginleikar sem flest próf meta ekki

Þrautsegja

Forvitni

Hugrekki

Leiðtogahæfni

Sköpunargleði

Útsjónasemi

ÁHUGASEMI

Sjálfsgátt

Að sjá stóru myndina

Samkennd

Ábyrgðartilfinning

Metnaður

Kímnigáfa

Góðmennska

Auðmýkt

Seigla

Takk fyrir áheyrnina!

Áhugasamir um fræðslu til skóla og annarra sendi tölvupóst á
lindamarkusar@gmail.com